ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN - POLONIA
VOL. XXXIV SECTIO H 2000

Zakład Funkcjonowania Gospodarki, UMCS, Lublin

HALINA PIETRAS

Ceny dóbr i usług konsumpcyjnych a zachowania gospodarstw domowych w warunkach inflacji

Prices of Goods and Consumption Services in Relation to the Behaviour of Housendolds in the Conditions of Inflation

Transformacja systemowa w kierunku gospodarki rynkowej wymaga istotnych dostosowań w zakresie poziomu i relacji cen, wynikających między innymi z rezygnacji z subwencjonowania oraz podejmowania restrukturyzacji określonych dziedzin gospodarki. Wymaga również dostosowań cen do rzeczywistych warunków popytowo-podażowych wzrost cen na rynkach światowych, wzrostu kursu walutowego, potrzeby poprawy relacji pomiędzy cenami detalicznymi i zaopatrzeniowymi, zbliżenia cen do poziomu cen światowych oraz osiągnięcia przez ceny poziomu ekonomicznego, pozwalającego na stworzenie racjonalnej struktury cen i kosztów wytwarzania niezbędnej z punktu widzenia rachunku ekonomicznego.

W Polsce od 1989 r. następuje realizacja procesu liberalizacji cen w celu dostosowania popytu do realnych możliwości podażowych gospodarki poprzez tworzenie mechanizmu kreującego ceny równowagi rynkowej.[1] W latach 1989-1991 następuje gwałtowny wzrost cen wywołujący inflację trzycyfrową. W kolejnych latach procesu transformacji następuje stabilizacja wzrostu cen na poziomie inflacji dwucyfrowej w skali roku. W procesie transformacji podstawowym problemem staje się dążenie do redukcji wysokiej stopy inflacji, co stanowi warunek obniżenia stopy procentowej. wywiera wpływ na sprawne działanie mechanizmu wzrostu gospodarczego, stwarza podstawy wzrostu realnych dochodów, zwiększenia oszczędności jako podstawowego źródła finansowania inwestycji oraz stwarza możliwość dokonywania przez gospodarstwa domowe racjonalnych wyborów wynikających z poziomu cen i dochodów

[1] H. Pietras, *Rola cen w procesie stabilizacji gospodarki*, Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio H, vol. XVIII, Lublin 1994, s. 156.

oraz ze zróżnicowanych gustów i preferencji konsumpcyjnych. Ważnym problemem staje się zapewnienie stabilności cen przy zachowaniu swobodnej gry sił rynkowych wówczas wzrost lub obniżenie poziomu cen nie następuje zbyt szybko a stopa inflacji mierzona stopą zmiany cen z okresu na okres jest bliska zeru.[2] Kształtowanie cen przez wolne rynki jest efektywnym sposobem organizowania produkcji, gwarantującym uwrażliwienie rynków na gusty i preferencje konsumentów. Ceny są wówczas ekonomicznym parametrem wyborów dokonywanych przez gospodarstwa domowe.

Narzędziem pomiaru ogólnego poziomu cen jest indeks cen konsumpcyjnych, który mierzy koszt nabywanego przez typowe gospodarstwa domowe rynkowego koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych. Do podstawowych grup dóbr i usług w koszyku konsumpcji należy: odzież, mieszkanie, opał, transport, opieka lekarska itp. Ekonomiczne znaczenie danego dobra mierzone jest jego udziałem w sumie wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych. Indeks cen jest relacją ceny koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych typowego gospodarstwa domowego w poszczególnych latach w stosunku do ceny tego koszyka w roku przyjętym za podstawę wyliczeń. Indeksy cen dóbr i usług konsumpcyjnych są miernikami inflacji, stanowią również podstawę indeksacji płac, świadczeń społecznych, analiz ekonomicznych i społecznych, negocjacji, przy zawieraniu umów zbiorowych lub kontraktów dotyczących np. ubezpieczeń społecznych, odszkodowań itp.[3]

Celem niniejszego opracowania jest analiza kształtowania się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych w procesie transformacji gospodarki polskiej, która z uwzględnieniem zmian dochodów posłuży do określenia wpływu wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych na zachowania gospodarstw domowych w warunkach inflacji. Zostaną również zaprezentowane na tym tle zachowania gospodarstw domowych z punktu widzenia kształtowania się popytu na pieniądz.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ INDEKSÓW CEN DÓBR I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W LATACH 1989-1994

W latach 1989-1994 wzrost kosztów produkcji przemysłowej i rolnej determinuje kształtowanie się poziomu indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych. W okresie tym intensywność wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych jest wyższa niż pozostałych obszarach gospodarki narodowej. Ceny dóbr i usług konsumpcyjnych wzrosły 80-krotnie, natomiast ceny produkcji sprzedanej

[2] Paul A. Samuelson, William, D. Nordhaus, *Ekonomia* 1, PWN, Warszawa 1995, s. 140.

[3] Robert E. Hall, John B. Taylor, *Makroekonomia, Teoria, Funkcjonowanie i Polityka*, PWN, Warszawa 1995, s. 86.

przemysłu 53-krotnie.[4] Na ogólny wzrost cen konsumpcyjnych duży wpływ wywiera wzrost cen usług o charakterze bytowym (np. w 1993 r. ceny usług konsumpcyjnych, przyjmując rok 1988 = 100, wzrost 128 razy).[5]

Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych w latach 1989-1993 przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych w latach 1989-1993*
The formation of indexes of prices for goods and consumption services in the years 1989-1993

Ceny dóbr i usług	1989	1990	1991	1992	1993	1993**
Produkty żywnościowe	435,5	675,5	146,1	136,9	133,6	7861,0
Napoje alkoholowe	347,0	463,6	187,6	136,5	123,6	5091,6
Odzież i obuwie	328,4	548,6	189,7	139,9	135,4	6473,7
Mieszkanie	287,7	883,6	211,5	160,4	140,2	12090,7
a) eksploatacja	231,8	1103,6	238,9	173,2	142,0	15030,4
b) opał, eneria elektryczna i cieplna	186,2	1251,2	284,4	194,2	147,0	18914,6
c) opłaty za wynajem	255,6	824,2	224,1	159,6	133,2	10036,5
d) wyposażenie	322,5	794,6	168,2	130,6	133,1	7435,1
Higiena osobista	571,3	944,1	194,4	155,9	136,9	22378,2
Ochrona zdrowia	284,4	903,2	171,3	147,5	145,9	9459,4
Oświata i wychowanie	327,4	1062,5	211,6	144,6	130,4	13883,6
Kultura, sport, turystyka i wypoczynek	318,7	730,9	175,0	136,7	134,2	7478,4
Transport i łączność	350,8	737,6	183,5	146,0	138,9	9628,8
Wyroby tytoniowe	293,6	642,1	189,4	154,6	130,5	7203,7
Ogółem	351,1	685,8	170,3	143,0	135,3	7933,6

* rok poprzedni = 100; ** rok 1988 = 100.
Źródło: dane GUS.

W 1989 r. (przyjmując rok 1988 = 100), ceny produktów żywnościowych wzrosły średnio o 320,1%, ceny dóbr trwałego użytku o 226,7% oraz usług konsumpcyjnych o 170,9%. Wzrost cen nastąpił między innymi w wyniku zniesienia reglamentacji sprzedaży produktów żywnościowych, ograniczeń w ustalaniu marż handlowych, wzrostu cen skupu produktów rolnych oraz systematycznego obniżania poziomu dotacji do produkcji żywności. Wzrost wynagrodzeń i dochodów nominalnych ludności przyczynia się do zwiększenia potencjalnych możliwości popytowych oraz stymuluje dalszy wzrost cen. W 1990 roku obserwowany jest 7-krotny wzrost cen dóbr i 9-krotny wzrost cen usług konsumpcyjnych, natomiast udział dotacji do produkcji produktów żywnościowych uległ obniżeniu z 34,3% do 3,1% , dóbr nieżywnościowych z 22,0% do 1,8% oraz leków z 3,2% do 0,03%. Notowany jest szybszy wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych w porównaniu z tempem wzrostu płac realnych.

[4] Ceny, GUS, Warszawa 1994, s. 3-4.

[5] *Wskaźniki przemian warunków życia w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej*, GUS, Warszawa 1994, s. 29.

Średniomiesięczne tempo wzrostu cen ukształtowało się na poziomie 11%. Utrzymuje się wysokie tempo wzrostu cen usług (15%). Spowodowane wzrostem cen administrowanych nośników energii, usług bytowych, transportowych itp. Przyspieszenie średniomiesięcznego tempa wzrostu cen produktów żywnościowych (do 3,1% w 1993 r.) nastąpiło głównie w wyniku zmian zasad i stawek opodatkowania produktów żywnościowych oraz wzrostu cen produktów rolnych.[6] Nastąpił 5,6% wzrost cen produktów żywnościowych miesięcznie spowodowany m.in. długotrwałą suszą, wzrostem kosztów produkcji (związanym między innymi ze wzrostem cen administrowanych) oraz wzrostem cen skupu mięsa w związku z niską jego podażą. Na wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych (o 30%) duży wpływ wywierają zmiany w systemie fiskalnym, dewaluacja złotego, rezultaty zmian polityki celnej oraz zmieniająca się dynamika i struktura handlu zagranicznego. Kształtowanie indeksu cen detalicznych w dużym stopniu determinuje wzrost cen produktów żywnościowych z uwagi na duży procentowy udział żywności w koszyku dóbr i usług gospodarstw domowych.[7] Wzrost cen produktów żywnościowych o 29,9% spowodowany jest między innymi wzrostem cen ziemniaków, warzyw, owoców i ich przetworów (średnio o 42%) oraz cen skupu mleka i produktów mlecznych (o 42,4%). Obserwowany jest wzrost cen usług (o 32,1%) oraz dóbr trwałego użytku o 29,3%. Wśród dóbr nieżywnościowych najszybciej rosną ceny środków higieny osobistej i ochrony zdrowia (o 33,3%), w tym medyczno-farmaceutycznych. Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych przedstawiają tabele 2 i 3.

Tab. 2. Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych w latach 1994-1995
The formation of indexes of prices for goods and consumption services in the years 1994-1995

Lata i miesiące	Produkty żywnościowe	Napoje alkoholowe	Dobra trwałego użytku	Usługi	Ogółem
1994* IX	119,5	119,5	120,9	124,5	121,3
1995* IX	116,3	111,7	121,8	118,7	119,5

* grudzień roku poprzedniego = 100.
Źródło: dane Instytutu Finansów.

W badanym okresie dość szybko wzrosną ceny mięsa wołowego (o 23,6%), w wyniku znacznego wzrostu cen skupu bydła (o 39,4%). Obserwuje się wzrost cen skupu mleka (o 59,9%). Wzrosły ceny nabiału (o 38,9%), serów twarogowych (o 46,4%), cukru, wyrobów cukierniczych, miodu (o 36,5%), przetworów zbożowych. pieczywa i wyrobów ciastkarskich (o 27, 8%) itp.

[6] *Ceny w Polsce w latach 1989-1993*, Warszawa 1994, s. 5.

[7] Z. Kędzior, *Zachowania konsumentów na rynku artykułów żywnościowych*, „Handel Wewnętrzny" 1995, nr 1, s. 40.

Tab. 3. Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych w poszczególnych miesiącach 1995 roku
The formation of indexes of prices for goods and consumption services in particular months of 1995

Miesiące	Produkty żywnościowe	Napoje alkoholowe	Dobra trwałego użytku	Usługi	Ogółem
Miesiąc poprzedni = 100					
I	104,3	101,0	102,3	106,2	104,1
II	102,3	100,5	101,7	102,5	102,1
III	101,6	102,7	101,8	101,4	101,7
IV	103,1	104,1	102,1	101,2	102,3
V	101,9	100,6	101,9	101,6	101,8
VI	100,5	100,6	101,6	101,0	101,0
VII	95,2	100,7	101,5	102,0	99,1
VIII	98,6	103,7	101,8	100,7	100,4
IX	103,9	106,2	102,7	101,5	103,0
Analogiczny okres 1994 = 100					
I	132,4	131,1	129,1	136,2	132,3
II	135,0	131,1	129,1	137,0	133,6
III	134,7	128,3	128,8	136,5	133,1
IV	135,0	131,3	129,0	132,4	132,4
V	134,5	131,2	128,8	133,2	132,3
VI	131,8	130,1	127,6	131,1	130,3
VII	126,7	124,0	127,8	131,1	130,3
VIII	121,1	127,2	127,0	129,5	125,7
IX	119,8	133,8	128,3	126,0	124,2

Źródło: dane GUS.

Według danych tabeli 3 wysoki wzrost cen produktów żywnościowych obserwowany jest w styczniu (o 4,3%), w kwietniu (o 3,1%) oraz we wrześniu (o 3,9%). Ceny we wrześniu są wyższe niż w grudniu 1994 r. o 11,7% (przed rokiem o 19,5%). Do ogólnego wzrostu cen produktów żywnościowych przyczyniły się podwyżki cen cukru, wyrobów cukierniczych i miodu (o 27,4%), nabiału (o 25,8%), mięsa i przetworów mięsnych (o 10,1%) oraz cen w grupie: ziemniaki, strączkowe, warzywa, grzyby, owoce i przetwory (o 13,5%). Ceny tłuszczów roślinnych wzrosły o 15,8% zwierzęcych o 4,5%, w tym masła o 7,8%. Ceny ryb i przetworów rybnych wzrosły o 15,7%. Zmiana stawek podatku akcyzowego przyczyniła się do wzrostu cen napojów alkoholowych (o 21,8%).[8]

W 1995 r. ceny dóbr trwałe o użytku wzrosły o 27%, również w stosunku do cen sprzed roku znacznie wzrosły ceny środków higieny osobistej i ochrony zdrowia (o 31,6%), medyczno-farmaceutycznych (o 32,4%), wydawnictw (o 30,2%) oraz wyrobów tytoniowych (o 34%). Wzrosły ceny sprzętu gospodar-

[8] *Raport o stanie finansowym państwa*, Warszawa 1995, s. 11.

stwa domowego. Nastąpił 22,4% wzrost cen materiałów do budowy i remontów mieszkań. O 11% wzrosły ceny paliw i smarów do środków transportu, nastąpił około 9% wzrost cen sprzętu elektronicznego powszechnego użytku itp.

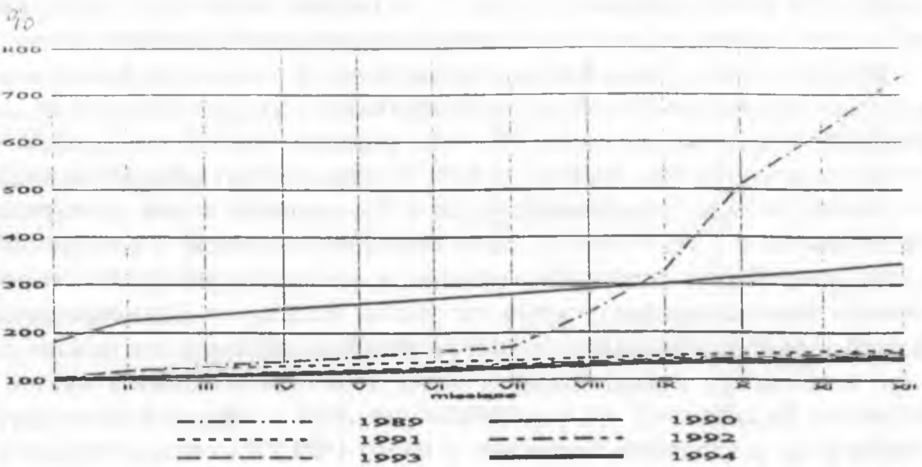
Ceny usług konsumpcyjnych wzrosły średnio (w porównaniu z 1994 r.) o 26%. Ceny usług związanych z eksploatacją i wyposażeniem mieszkań natomiast o 47,5%. Duży wpływ na wzrost cen usług wywiera wzrost cen administrowanych, między innymi energii elektrycznej, cieplnej i gaza. Za energię cieplną płacono we wrześniu o 26,8% więcej niż przed rokiem, ceny gazu i energii elektrycznej wzrosły o 18,5%. W wyniku zmian zasad kształtowania czynszów, wzrosły opłaty za najem mieszkań (o 47%). Obserwuje się wzrost cen usług z zakresu kultury, edukacji, sportu i wypoczynku (o 22,4%), oświaty i wychowania (o 17,6%). Nastąpił wzrost cen przejazdów pasażerskich i transportu (o 16,7%), opłat za radio i telewizję sieciową (o 28,9%) oraz za kolonie obozy i zimowiska (o 24,8%).

W 1995 r. niższy wzrost cen konsumpcyjnych (o 24,2%) niż przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia netto w sektorze przedsiębiorstw (o 32,4%) sprawia, że za przeciętną płacę można nabyć więcej dóbr i usług niż przed rokiem. Jednak w stosunku do niektórych dóbr i usług konsumpcyjnych siła nabywcza wynagrodzenia uległa obniżeniu. Większą niż przed rokiem część wynagrodzenia należy obecnie przeznaczyć na opłaty za najem mieszkania oraz zimną i ciepłą wodę. Relatywnie więcej można nabyć paliw i smarów do środków transportu. Mniejszą część wynagrodzenia należy przeznaczyć np. na nabycie maszyny do szycia, zmywarki do naczyń, pralki lub wirówki. Większą natomiast na zakup odkurzacza, froterki, robota kuchennego itp. Przeprowadzona analiza wskazuje a zmianę relacji cen.

WPŁYW ZMIAN CEN DÓBR I USŁUG KONSUMPCYJNYCH NA ZACHOWANIA GOSPODARSTW DOMOWYCH

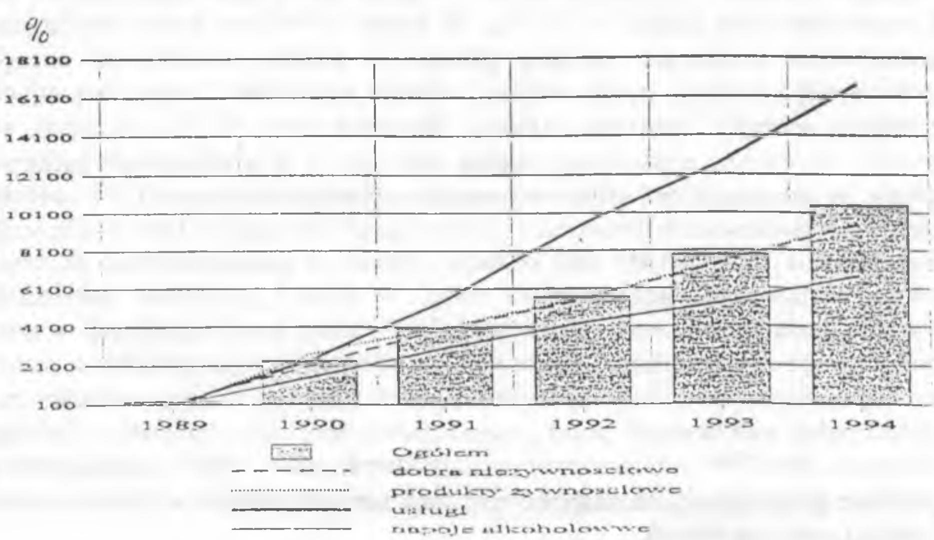
W procesie transformacji gospodarkę polską charakteryzuje wysoki wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych oraz utrzymywanie się wysokiej stopy inflacji. Wysoki wzrost cen determinuje w dużym stopniu poziom konsumpcji gospodarstw domowych oraz wzrost kosztów utrzymania. Najszybciej rosną koszty związane z eksploatacją mieszkań (ponad 160-krotnie) oraz ceny opału, energii elektrycznej i cieplnej (300-krotnie). Obserwowane zmiany cen wywierają wpływ na wzrost wydatków związanych z ochroną zdrowia i higieną osobistą (ponad 160 razy). W stopniu zbliżonym do przeciętnego ogólnego wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych rosną ceny produktów żywnościowych. Eliminowanie poszczególnych źródeł wzrostu cen pozwala na hamowanie wzrostu cen konsumpcyjnych, z 18,1% miesięcznie w 1989 r. do 2,2 w 1994 r. Obserwowany jest relatywnie szybszy spadek tempa wzrostu cen w pierwszych latach procesu

Wykres 1. Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych w latach 1989-1994*
The formation of indexes of prices for goods and consumption services in the years 1989-1994

* XII roku poprzedniego = 100.

Wykres 2. Kształtowanie się wskaźników cen wybranych grup dóbr i usług konsumpcyjnych w latach 1989-1994*
The formation of indexes of prices for goods and consumption services in the years 1989-1994

* Rok 1988 = 100.

transformacji. W kolejnych latach postrzegany jest wolniejszy spadek tempa wzrostu cen. Kształtowanie się indeksów cen dóbr i usług konsumpcyjnych latach 1989-1994 przedstawia wykres 1. Natomiast kształtowanie się wskaźników cen wybranych grup dóbr i usług konsumpcyjnych obrazuje wykres 2.

Kształtowanie się indeksów cen konsumpcyjnych uzależnione jest od wysokości korekcyjnych podwyżek cen administrowanych, których udział w kosztach produkcji ocenia się na około 8% oraz poziomu wzrostu cen produktów żywnościowych (12,9%). Wzrost cen dóbr trwałego użytku i usług przyczynił się do wzrostu indeksu cen konsumpcyjnych o 9%, natomiast wzrost cen napojów alkoholowych o 1,3%.[9] Wysoki udział wydatków na żywność w koszyku dóbr i usług gospodarstw domowych powoduje, że wzrost cen produktów żywnościowych wywiera najwyższy wpływ na poziom indeksu cen konsumpcyjnych. Kształtowanie się wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych oraz miesięcznego nominalnego wynagrodzenia w latach 1989-1994 przedstawia wykres 3, natomiast kształtowanie się wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych według grup gospodarstw domowych w latach 1989-1994 obrazuje wykres 4.

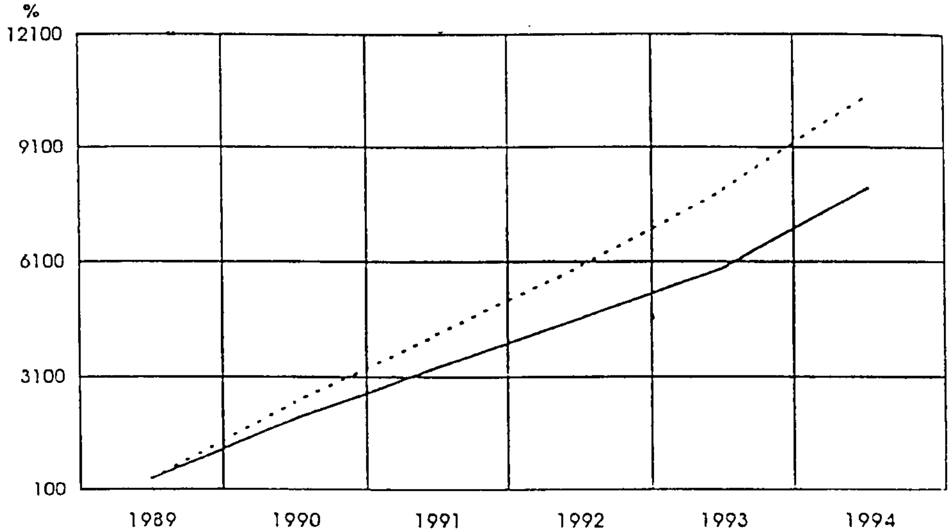
Wskaźniki cen dóbr i usług konsumpcyjnych dla poszczególnych gospodarstw domowych ukształtowały się na podobnym poziomie. Większe zróżnicowanie występuje w dynamice cen poszczególnych dóbr i usług. Ze względu na poziom i strukturę wydatków, najwyższy wzrost wydatków obserwuje się w gospodarstwach emerytów i rencistów (o 33%) nieco niższy w gospodarstwach rolnych (o 30,4%) i w gospodarstwach utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (o 32,7%). W latach 1989-1994 wzrost wydatków gospodarstw domowych nastąpił głównie w wyniku wzrostu cen energii elektrycznej i cieplnej, opału, odzieży, obuwia oraz dóbr i usług związanych z higieną osobistą i ochroną zdrowia. Wzrostem cen o 47,2% obciążone są wydatki na energię elektryczną, cieplną oraz opał w gospodarstwach pracowników. W zakresie dóbr i usług związanych z ochroną zdrowia o 43,7% wzrosły ceny w gospodarstwach domowych utrzymujących się z niezarobkowych źródeł. Natomiast o 37% wzrosły ceny odzieży i obuwia w gospodarstwach pracowników użytkujących gospodarstwa rolne. W 1994 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie rośnie szybciej niż ceny dóbr i usług konsumpcyjnych w gospodarstwach pracowników i pracowników użytkujących gospodarstwa rolne, wrost przeciętnej emerytury i renty jest również wyższy od poziomu wzrostu cen dóbr i usług nabywanych przez gospodarstwa emerytów i rencistów. Jednak w latach 1989-1994 większą część wynagrodzenia niż w 1988 r gospodarstwa domowe przeznaczają na zaspokojenie tych samych potrzeb w zakresie dóbr i usług konsumpcyjnych.

---

[9] H. Pietras, *Wpływ cen administrowanych i umownych na kształtowanie wielkości wskaźnika cen detalicznych*, Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo-Ekonomia, Rzeszów 1996, t. X , s. 76.

Wykres 3. Kształtowanie się wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych oraz miesięcznego nominanego wynagrodzenia w latach 1989-1994*

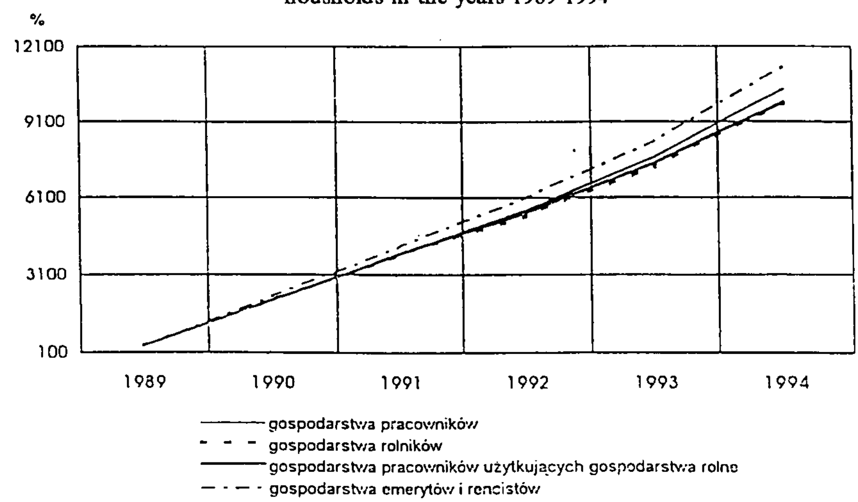
The formation of indexes of prices for goods and consumption services and the monthly nominal salory in the years 1989-1994

* Rok 1988 = 100.

Wykres 4. Kształtowanie się wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych według grup gospodarstw domowych w latach 1989-1994*

The formation of indexes of prices for goods and consumption services according to groups of housholds in the years 1989-1994

* Rok 1988 = 100.

W strukturze wydatków gospodarstw domowych wydatki na żywność stanowią 38-45% ogółu wydatków. Wzrost cen oraz odchodzenie od subwencjonowania powoduje około 3-krotny wzrost (w stosunku do roku 1989) udziału wydatków związanych z utrzymaniem mieszkania (czynsz, opał, energia elektryczna) w gospodarstwach domowych nie powiązanych z rolnictwem. Wzrósł również udział wydatków przeznaczonych na opłaty za usługi społeczne (edukacja, ochrona zdrowia) we wszystkich typach gospodarstw domowych. W badanym okresie mimo obniżenia się poziomu dochodów realnych nastąpiła poprawa wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku, np. telewizory, samochody, komputery, magnetowidy itp. Jest to efekt niskiego stanu wyjściowego, angażowania oszczędności, dochodów uzyskiwanych w szarej strefie oraz poprawy atrakcyjności oferty rynkowej. Odzwierciedleniem wzrostu gospodarczego oraz zmian na rynku pracy jest wolniejsze tempo spadku dochodów realnych wszystkich typów gospodarstw domowych. Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę (po znacznym obniżeniu w pierwszych latach procesu transformacji) systematycznie rośnie. Efektem procesu transformacji jest przejście od gospodarki niedoborów do rynku konsumenta. Rozwijająca się po stronie podaży konkurencja doprowadziła do obniżenia tempa wzrostu inflacji i poprawy atrakcyjności oferty. Stwarzane są możliwości racjonalizacji zachowań gospodarstw domowych, w tym również w zakresie gospodarowania budżetem. Dochód realny stał się kategorią wyrażającą faktyczną siłę nabywczą budżetu. Natomiast dokonywane w gospodarstwach domowych wybory są w dominującym stopniu wyborami wynikającymi z poziomu cen i dochodów procentu, dywidendy, renty, podatku itp. oraz tradycji, nawyków i upodobań nazywanych indywidualnymi preferencjami konsumenta. Wybory dokonywane są codziennie zarówno pod wpływem czynników obiektywnych, danych z zewnątrz, jak i czynników subiektywnych. Dokonywane wybory wywierają wpływ na kształtowanie w skali całego kraju (lub określonego rynku lokalnego) rozmiaru i struktury podaży pracy, popytu na dane dobra i usługi, które adresowane są za pośrednictwem rynku do przedsiębiorstw[10] oraz skłonności do oszczędzania wolnych środków pieniężnych.

ZACHOWANIA GOSPODARSTW DOMOWYCH W WARUNKACH INFLACJI

Zachowania gospodarstw domowych w warunkach inflacji determinowane są zmianami dochodów realnych, co znajduje swoje odzwierciedlenie w zmianach poziomu konsumpcji, formach gromadzenia i wykorzystania posiadanego majątku oraz w kształtowaniu popytu na pieniądz. W warunkach inflacji wielkość popytu na pieniądz, wynika ze zmian jego siły nabywczej. Wysokie

[10] M. Nasiłowski, *System rynkowy*, IKEPTE, Wyd. Key Text, Warszawa 1996, s. 36.

tempo wzrostu ekonomicznego oraz utrzymywanie się spadkowej tendencji inflacji umożliwia poprawa sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych. W 1995 r. średnioroczny wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych ukształtował się na poziomie 27,8%, natomiast wzrost nominalnych dochodów szacowany jest na 36%. Wzrost dochodów realnych oceniany jest na 6%. Dochody realne netto z pracy wzajemnej wzrosły o 5,5% (o 0,6% w 1994 r.). Obserwowany jest wzrost realnych świadczeń społecznych netto o 5,1% (w 1994 r. o 3,9%).[11] Znaczącym źródłem zasilania budżetów gospodarstw domowych w środki pieniężne są kredyty bankowe przeznaczone na cele konsumpcyjne. W wyniku postępującego obniżania kosztów uzyskania kredytów konsumpcyjnych, obserwuje się przyspieszenie tempa wzrostu zadłużania gospodarstw domowych w systemie bankowym. Wzrosło zapotrzebowanie na kredyty o średnim terminie spłaty przeznaczone na zakup dóbr trwałego użytku. Obniżanie podstawowych stóp procentowych przez bank centralny, w miarę obniżania się stopy inflacji, sprzyja obniżaniu kosztów udzielania kredytów przez banki komercyjne. Oprocentowanie oferowanych przez banki kredytów o najmniejszym stopniu ryzyka (od grudnia 1994 r. do grudnia 1995 r.) ulega redukcji (od 4-5%). Szeroka i urozmaicona oferta kredytowa banków na zakup dóbr trwałego użytku w tym samochodów sprawia, że w 1995 r. zadłużenie gospodarstw domowych w bankach z tytułu kredytów konsumpcyjnych na okres do 1 roku realnie wzrosło o 26% natomiast na okres od 1 roku do 5 lat o 65% (w 1994 r. wzrost ten kształtował się na poziomie odpowiednio 5% i 30%). Realny wzrost dochodów przyczynia się do wzrostu konsumpcji gospodarstw domowych oraz sprzyja powiększeniu oszczędności gromadzonych w systemie bankowym. Wzrost realnych dochodów oraz poprawa zaopatrzenia rynku w produkty żywnościowe powoduje wzrost zakupów. Wzrost sprzedaży produktów żywnościowych (o 3,3%) wyprzedza o 0,8% ogólny wzrost sprzedaży towarów w handlu. Nastąpiło natomiast osłabienie tempa sprzedaży dóbr trwałego użytku. Tendencja obniżenia wzrostu wolumenu sprzedaży dóbr trwałego użytku, po bardzo dynamicznym wzroście (o 11,5% realnej sprzedaży w 1992 r.) w kolejnych latach procesu transformacji zarysowała się stopniowym zwalnianiem realnego wzrostu sprzedaży do 6,8% w 1993 r., 3,8% w 1994 r. oraz 2% w 1995 r. Nastąpił 10% wzrost wartości sprzedaży realizowanej w średnich i dużych przedsiębiorstwach handlowych i niehandlowych w tym produktów żywnościowych o 8% , napojów alkoholowych o 6% , w branży odzieżowej o 4% . Obniżenie poziomu sprzedaży zanotowano w branży meblowej i sprzętu oświetleniowego (o 7%), w branży rtv i artykułów gospodarstwa domowego (o 10%). Notowany jest wysoki wzrost sprzedaży pojazdów mechanicznych (o 46%) oraz paliw (o 20%).[12] Strukturę przeciętnych wydatków nominalnych na dobra i usługi konsumpcyjne na 1 osobę

[11] *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju*, GUS, Warszawa 1996, s. 34.
[12] *Raport o inflacji*, NBP, Warszawa 1996, s. 21.

Tab. 4. Struktura przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwie domowym ogółem w latach 1994-1995
The structure of average monthly expenditures on 1 person in a household in the years 1994-1995

Wydatki na dobra i usługi konsumpcyjne na 1 osobę w gospodarstwie domowym	Lata	
	1994	1995
Ogółem wydatki	100,0	100,0
a) w tym na dobra i usługi konsumpcyjne	95,7	95,6
b) na dobra i usługi, na które popyt ma charakter względnie sztywny	70,8	71,0
produkty żywnościowe	40,3	40,4
wyroby tytoniowe	1,5	1,7
higiena osobista	3,2	3,1
transport i łączność	9,7	9,0
utrzymanie mieszkania	16,1	16,8
c) pozostałe wydatki konsumpcyjne	24,9	24,6
napoje alkoholowe	1,1	1,1
odzież i obuwie	6,5	6,3
nauka	2,0	2,0
zdrowie	3,5	3,6
kultura, sport i wypoczynek	5,6	5,7
wyposażenie mieszkania	3,6	3,6
inne	2,6	2,3

Źródło: dane GUS.

w typowym gospodarstwie domowym ogółem w latach 1994-1995 przedstawia tabela 4.

Z danych tabeli 4 wynika, że w 1995 r. udział wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne realizowanych przeciętnie na 1 osobę w gospodarstwie domowym ukształtował się na poziomie podobnym jak przed rokiem, stanowiąc 95% ogólnej wartości wydatków. W porównaniu z rokiem poprzednim wzrósł udział wydatków ponoszonych na utrzymanie mieszkań, na które składają się opłaty na najem, wydatki na opał, centralne ogrzewanie, ciepłą wodę, energię elektryczną i gaz.[13] Uległ obniżeniu poziom wydatków na transport i łączność z 9,7% do 9,0% . Nastąpił wysoki znacznie przekraczający skalę inflacji wzrost wydatków na najem mieszkań, które wraz z opłatami za zimną wodę ukształtowały się na poziomie o 52% wyższym niż przed rokiem oraz opłat za centralne ogrzewanie i ciepłą wodę, których wzrost wynosi 31% . Nastąpił relatywnie niższy od skali inflacji wzrost cen usług związany z przejazdami i transportem (wzrost cen o 26,6%) oraz opłat za usługi pocztowe i telekomunikacyjne (wzrost o 15,5%).

Wzrost poziomu realnych dochodów oraz zróżnicowane relacje cen przyczyniły się do zróżnicowań w strukturze wydatków konsumpcyjnych w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych. We

[13] *Lokatorzy płacą coraz więcej*, „Rzeczypospolita" z 27 listopada 1995 r.

wszystkich grupach gospodarstw z wyjątkiem gospodarstw rolnych nastąpił wzrost udziału wydatków związanych z utrzymaniem mieszkań. Wzrost wydatków na utrzymanie mieszkań jest kompensowany obniżaniem się wydatków na transport i łączność. Redukcji podlegają również wydatki na kulturę, sport i wypoczynek oraz na odzież, obuwie i higienę osobistą. Nie ulegają zmianie wydatki na produkty żywnościowe w gospodarstwach domowych pracowników oraz emerytów i rencistów. Notowane jest obniżenie poziomu wydatków na żywność w gospodarstwach osób pracujących na własny rachunek będący następstwem wyższego przyrostu dochodów oraz w gospodarstwach rolników o zwiększonym udziale konsumpcji z własnego gospodarstwa. W 1995 r. za przeciętne wynagrodzenie netto oraz przeciętną emeryturę i rentę można było nabyć wyższą niż przed rokiem ilość przetworów zbożowych, mięsa i jego przetworów, ryb i przetworów rybnych, pieczywa i wyrobów ciastkarskich, tłuszczów roślinnych itp. Wymienione grupy asortymentowe produktów żywnościowych stanowią w koszyku przyjętym do badania indeksów cen około 50% wydatków na żywność w gospodarstwach domowych oraz około 20% ogólnych wydatków na zakup dóbr i usług konsumpcyjnych. Za przeciętne miesięczne wynagrodzenie można nabyć mniej niż przed rokiem takich produktów żywnościowych, jak: cukier. wyroby cukiernicze i miód, nabiał, tłuszcze zwierzęce, które stanowią w strukturze wydatków gospodarstw domowych łącznie 17% wydatków na żywność oraz około 7 ogólnych wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne.

ZACHOWANIA GOSPODARSTW DOMOWYCH W WARUNKACH INFLACJI Z PUNKTU WIDZENIA KSZTAŁTOWANIA SIĘ POPYTU NA PIENIĄDZE

Popyt na pieniądz uzależniony jest od wielkości dochodów osobistych, majątku, stóp procentowych, ogólnego poziomu cen oraz oczekiwań związanych z kształtowaniem się cen w dłuższym okresie. Gospodarstwa domowe gromadzą zasoby pieniężne z motywu transakcyjnego, przezornościowego i portfelowego. Wysokość zasobów transakcyjnych i przezornościowych uzależniona jest od aktywności gospodarczej, tj. przewidywanego wzrostu dochodów, wydatków, sprzedaży detalicznej itp., przyjętych rozwiązań dotyczących terminów uzyskiwania dochodów (tygodniowy, miesięczny system wynagradzania), stosowanych form płatności (gotówkowa, bezgotówkowa), wysokości stopy inflacji, bowiem popyt na zasoby transakcyjne jest popytem na zasoby realne.

Jedną z metod analizy popytu na pieniądz gospodarstw domowych jest analiza preferencji płynności, tj. analiza utrzymywania majątku, bogactwa w formie pieniężnej. Odzwierciedleniem preferencji płynności jest analiza poszczególnych form utrzymywania pieniądza, w zależności od stopnia płynności. Udział zasobów gotówkowych w zasobach pieniężnych ogółem w grudniu

w 1995 r. ukształtował się na poziomie 33% (w grudniu 1994 r. wynosił 35,7%). Obserwowany jest spadek udział agregatu (M1) obejmującego zasoby gotówkowe i wkłady płatne na żądanie w wartości pieniądza ogółem oraz wkładów oszczędnościowych gromadzonych na okres do 3 miesięcy oznaczonych symbolem M1.[14] Notowany jest wzrost udziału płynnych form pieniądza gromadzonych w złotych i w walutach obcych. Gromadzenie zasobów pieniężnych, jako formy przechowywania bogactwa uzależnione jest o skłonności do oszczędzania, tzn. jaką część dochodów gospodarstwa domowe są skłonne przeznaczyć na bieżącą konsumpcję, powiększenie majątku konsumpcyjnego oraz powiększenie aktywów finansowych. Popyt na zasoby pieniężne jako formy gromadzenia bogactwa determinowany jest wielkością całkowitego majątku gospodarstwa domowego, czyli tzw. ograniczenia budżetowego. przychodami z utrzymywania majątku w formie pieniądza i jego kosztów alternatywnych, tzn. przychodów z innych form lokat, preferencjami gospodarstw domowych itp.

Obserwowany jest wzrost możliwości wyboru form gromadzenia oszczędności. W dalszym ciągu jednak depozyty lokowane w bankach stanowią podstawową formę gromadzenia majątku gospodarstw domowych w formie aktywów finansowych. W 1995 r. 53% zasobów pieniądza krajowego, będącego w posiadaniu gospodarstw domowych, stanowią depozyty bankowe złożone na rachunkach na okres dłuższy niż trzy miesiące. Utrzymuje się wzmożona skłonność do gromadzenia oszczędności złotowych w bankach przy zmniejszającej się skłonności do lokowania wolnych środków pieniężnych na rachunkach walutowych. Występujące tendencje do zmiany depozytów z formy walutowej na złotową świadczą o wzmacnianiu się zaufania do pieniądza krajowego, jak również o utrzymywaniu się relatywnie większej opłacalności oszczędzania w złotych. Kształtowanie się depozytów złotowych i walutowych gospodarstw domowych w latach 1994-1995 zawiera tabela 5.

W 1995 r. wzrost stanu depozytów pieniężnych gospodarstw. domowych ulokowanych na rachunkach bankowych ukształtował się na poziomie 38%.

Tab. 5. Kształtowanie się depozytów pieniężnych gospodarstw domowych w latach 1994-1995
The formation of money deposits in the households in the years 1991-1995

Depozyty pieniężne gospodarstw domowych	Stan na dzień 31.12	
	1944	1995
	Stan na dzień 31.12 roku poprzedniego = 100	
Ogółem	135,7	138,1
a) złotowe	135,9	179,5
b) walutowe (przeliczone na złote)	135,5	94,3

Źródło: dane NBP.

[14] T. Kozak-Lisiecka, *Ceny i procesy inflacyjne. Gospodarka Polski w procesie transformacji*, IRiSS, Warszawa 1996, s. 124.

Nastąpił skokowy wzrost gromadzenia złotowych depozytów pieniężnych przez gospodarstwa domowe. W ujęciu narastającym od grudnia 1994 r. do grudnia 1995 r. nominalny przyrost depozytów gromadzonych w złotych jest ponad dwukrotnie wyższy niż przed rokiem. Notowany jest nominalny spadek depozytów walutowych. Łączny stan depozytów pieniężnych (złotowych i walutowych przeliczonych na złote) lokowanych przez gospodarstwa domowe w bankach realnie przekroczył poziom sprzed roku o 13% (rok wcześniej realny przyrost depozytów pieniężnych sięgał niespełna 5%). Oceniając przebieg procesów oszczędzania pod względem form gromadzenia oszczędności należy stwierdzić. że okres ten charakteryzuje się wysokim realnym wzrostem depozytów złotowych złożonych przez gospodarstwa domowe w bankach. Od grudnia 1994 r. do grudnia 1995 r. wzrost depozytów złotowych jest wyższy od wzrostu cen dóbr i usług i wykazuje realnie wzrost przekraczający 47%.[15] W tym samym okresie stan depozytów walutowych przeliczonych na złote realnie uległ obniżeniu o 22% .

Znamiennym czynnikiem zmian w zachowaniach gospodarstw domowych jest wzrost zaufania do pieniądza krajowego, jako formy przechowywania wolnych środków pieniężnych. Przesłanką decydującą o wyborze kierunków i form lokowania depozytów w bankach jest m.in. poziom dochodowości oferowanych przez banki stóp oprocentowania, gwarantujący uzyskanie przyrostu gromadzonych oszczędności na poziomie przekraczającym tempo wzrostu inflacji. Oznacza to koncentrację zainteresowania gospodarstw domowych na formach lokat o realnie dodatniej stopie oprocentowania. W ślad za obniżką podstawowych stóp procentowych banku centralnego i obniżaniem poziomu inflacji banki dokonały znacznych korekt w dół (w wysokości 4-10%) oprocentowania depozytów złotowych terminowych. Głębsze obniżki stóp dotyczą zwłaszcza dłuższych spośród deklarowanych okresów oszczędzania. Obserwowane jest przemieszczanie wkładów w ramach systemu bankowego do banków cieszących się większym zaufaniem klientów.

W badanym okresie nabywanie akcji na giełdzie oraz jednostek w funduszach powierniczych jest znacznie mniej atrakcyjnym sposobem zagospodarowania wolnych środków pieniężnych. Gospodarstwa domowe w coraz większym stopniu zainteresowane są nabywaniem obligacji z uwagi na ich dochodowość, przywileje podatkowe i niewielkie ryzyko inwestycji. Nastąpił wzrost udziału gospodarstw domowych w strukturze nabywców obligacji rocznych. Według stanu na koniec grudnia 1995 r. udział ten wynosi 50,1%, podczas gdy w analogicznym okresie 1994 r. stanowił 34,5% . Popyt na obligacje trzyletnie wykazuje również tendencję wzrostową i kształtuje się w granicach 15% ogólnej sprzedaży. W wyniku umocnienia pozycji pieniądza krajowego uległo zmniejszeniu zainteresowanie depozytami walutowymi. W aktywach gospodarstw domowych nastąpił wzrost udziału oszczędności gromadzonych w walucie krajowej.

[15] *Sprawozdanie z realizacji polityki pieniężnej w 1995 r.*, NBP, Warszawa 1996, s. 27.

PROBLEMY KOŃCOWE I WNIOSKI

Warunkiem tworzenia gospodarki rynkowej jest uwolnienie cen od bezpośredniej kontroli państwa i podporządkowanie rynkowemu prawu popytu i podaży. W okresie transformacji inflacyjny wzrost cen staje się niezbędną i długotrwałą formą dochodzenia nie tylko do ogólnej równowagi rynku, ale także równowagi w finansach publicznych, w podsystemie pieniężnym banków itp. Wzrost cen oznacza zwiększenie kosztów utrzymania gospodarstw domowych. Fakt ten powoduje uruchomienie społecznego mechanizmu żądań rewindykacyjnych w zakresie płac sfery realnej. Wynikający stąd wzrost wielkości popytu przyczynia się do wzrostu cen produktów żywnościowych, gdyż elastyczność podaży produktów rolnych jest niska, zaś udział wydatków na żywność w dochodach gospodarstw domowych wysoki w porównaniu z krajami wysoko rozwiniętymi. Koszty utrzymania wywierają wpływ na wzrost płac. Tworzy się w ten sposób splot wzajemnych oddziaływań powodujących wzrost cen.

Lata 1989-1991 charakteryzuje bardzo szybki wzrost poziomu cen będący wynikiem liberalizacji cen produktów żywnościowych, wzrostu cen surowców i nośników energii, drastycznego ograniczenia dotacji, wzrostu oprocentowania kredytów, dewaluacji złotego, braku kontroli wzrostu płac, rosnącego deficytu budżetowego, wzrostu oczekiwań inflacyjnych, korekty wyceny majątku produkcyjnego itp. W 1989 r. ceny dóbr i usług konsumpcyjnych w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosły o 251,1% , w 1990 r. o 585,8% zaś w 1991 r. o 70,3% . Średniomiesięczne tempo wzrostu cen w 1989 r. wynosi – 18,1%, w 1990 r. – 11% oraz w 1991 r. – 4%. W latach 1992-1994 wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych charakteryzuje tendencja malejąca. Na poziom cen znaczny wpływ wywierają korekcyjne zmiany cen administrowanych, dewaluacja złotego, wzrost obciążeń finansowych pracodawców i gospodarstw domowych, wysoka cena kredytu bankowego oraz rosnące ceny produktów żywnościowych. W 1992 r. ceny dóbr i usług konsumpcyjnych wzrosły o 43%, w 1993 r. o 35,3% oraz w 1994 r. o 27,4%. Obserwowany jest średniomiesięczny wzrost cen o 3,1% w 1992 r., o 2,7% w 1993 r. oraz o 2,2% w 1994 r. Analiza danych wskazuje na utrzymywanie się wysokiego poziomu inflacji.

W badanym okresie na inflację wywierają wpływ czynniki kosztowe, popytowe i pieniężne. Wśród czynników kosztowych, główną rolę odgrywa wzrost cen administrowanych oraz wzrost cen produktów żywnościowych. Inną grupę stanowią impulsy kosztowe płynące z zagranicy, np. wzrost cen importu jako skutek zmian cen światowych lub zmian kursu walutowego. Impulsy kosztowe prowadzą do pojawienia się presji kosztowej skłaniającej przedsiębiorstwa do podwyższania cen. Obserwuje się spadek produkcji rolnej o około 10%. Obniżenie podaży wielu podstawowych surowców rolnych wywiera istotny wpływ na poziom cen skupu oraz kosztów przetwórstwa. Ceny produktów żywnościowych rosną również w wyniku dokonywanych korekcyjnych pod-

wyżek cen administrowanych nośników energii, gazu, paliw, usług transportowych, komunikacyjnych itp. Poziom cen na rynku produktów żywnościowych determinowany jest przez zmiany wysokości opłat celnych i opłat wyrównawczych na niektóre produkty żywnościowe. Czynnikiem hamującym tempo wzrostu cen produktów żywnościowych jest bariera popytu. Mimo wzrostu nominalnych dochodów gospodarstw domowych, efektywny popyt na żywność zmniejszył się. Przyczyn. tego zjawiska jest między innymi wysoki wzrost cen usług bytowych. Oddziaływanie wymienionych czynników przyczyniło się do wzrostu cen produktów żywnościowych w stopniu zbliżonym do wskaźnika inflacji, np. w roku 1994 przy łącznym wzroście cen dóbr i usług konsumpcyjnych o 29,5% ceny produktów żywnościowych wzrosły o 27,9%.[16] Wzrost średnich rocznych cen produktów żywnościowych przewyższył tempo wzrostu przeciętnego poziomu cen dóbr trwałego użytku i usług oraz przyczynił się w dużym stopniu do podwyższenia ogólnego wskaźnika inflacji, ponieważ udział produktów żywnościowych w strukturze wag wynosił 39,2%, np. w analizowanym okresie wzrost cen energii nie powodował automatycznie wzrostu cen produkcji sprzedanej przemysłu. Wpłynął jednak automatycznie na wzrost wydatków gospodarstw domowych i poprzez nacisk na wzrost płac, kształtował inflację cen konsumpcyjnych.[17] Z badań przeprowadzonych przez Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH wynika, że sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych ulega poprawie. Jednakże wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych bardzo istotnie wpływa na zachowania gospodarstw domowych, ponadto rosną wówczas oczekiwania inflacyjne. Obserwuje się wówczas niską zdolność gospodarstw domowych do oszczędzania.[18]

Efektem procesu transformacji jest przejście od gospodarki niedoborów do rynku konsumenta. Rozwijająca się konkurencja prowadzi do spadku tempa inflacji oraz poprawy atrakcyjności oferty. Stwarzane są możliwości racjonalności zachowań gospodarstw domowych. Klasyczną problematyką w ekonomii jest racjonalność wyborów związanych z nabywaniem dóbr i usług zwana racjonalnością konsumentów.[19] Gospodarstwo domowe dysponując dochodem wobec określonego układu cen, z uwzględnieniem gustów i preferencji, dokonuje wyboru zgodnie z zasadą maksymalizacji użyteczności. Dobra i usługi posiadają właściwość zwaną użytecznością, realizowaną w procesie konsumpcji. Kon-

[16] *Raport o stanie finansowym państwa*, Warszawa 1996, s. 31.

[17] H. Pietras, *Ceny a inflacja w procesie transformacji polskiej gospodarki*, referat wygłoszony na konferencji naukowe „Szanse i zagrożenia procesu transformacj gospodarki polskiej" zorganizowanej przez Zakład Funkcjonowania Gospodarki, UMCS, Lublin, 7-8 grudnia 1995 r., [w:] *Szanse i zagrożenia procesu transformacji gospodarki polskiej*, pod redakcją W. Grzybowskiego, Wyd. UMCS, Lublin 1998, s. 108.

[18] *Wzbogacony obraz gospodarstw domowych, Rynki i Przedsiębiorstwa*, „Rzeczpospolita" 1996, nr 24, s. 9.

[19] W. S. Jerons, *Ekonomia polityczna*, PWN, Warszawa 1983, s. 136.

sument przypisuje każdej parze dóbr relację preferencji – jeżeli jedno z dóbr jest przez niego preferowane bardziej, lub relacje indeferencji – jeżeli oba dobra są dla niego tak samo dobre. Racjonalność wyboru jest wymogiem konsekwencji w kolejnych decyzjach konsumenta. Nabywca dokonuje racjonalnych wyborów, ponieważ podejmuje decyzje wewnętrzne zgodne, opisane aksjomatami możliwości wyboru i przechodniości preferencji. Zbliżając tę teorię do rzeczywistego zachowania się konsumenta P. Samuelson wprowadził hipotez ujawnionych preferencji. Zgodnie z tą hipotezą, racjonalność konsumenta polega nie na konsekwencji wyboru spośród całego zbioru możliwych teoretycznie przypadków, lecz na wewnętrznie zgodnych wyborach w bliskim sąsiedztwie wyboru rzeczywiście realizowanego.[20] Istotne w sensie decyzyjnym są badania struktur motywacyjnych przesądzających o ostatecznym wyborze, z których wynika, że odmienne struktury motywacyjne wywierają wpływ na wysokość wydatków związanych z ubiorem, mieszkaniem, korzystaniem z usług w zakresie kultury, spędzania czasu wolnego, decyzjami dotyczącymi zakupu dóbr trwałego użytku lub produktów żywnościowych oraz gromadzenia oszczędności wolnych środków pieniężnych.[21]

SUMMARY

In the preaches of system transformation, an inflatianal increase of graces becomes a necessary and long-term form of achieving not only market balance, but also a balance in public finances, in a financial sub-system of banks, etc. An increase of prices means growing casts of nuning households. 'This facts sets in motion the social mechanism of revindication demands in the sphere of salaries of the real sphere. An increase of the demand following from this situation contributes to an increase of pńces far food products, since the flexibility of agricultural products is low, while the groporEion of expenditures for food in the incomes of the population is high as compared to the highly developed countries. The casts of maintenance affect the growth of salaries. In this way, a juncture of interrelations appears which causes increasing prices.

A tool which measures the general level of prices is an index of consumption prices, which is measured by the cast of a market basket of goads and consumption articles purchased by a typical household. In the majority of countries, the grace index of goads and consumption services are used as measurers of inflation. They also farm the basis far indexatian of salaries, social benefits, economic and social analyses, planning, the economic and social policy, negotiations of agreements are contracts concerning for example social insurance's, compensations, estimation of the wrath of properties, establishment of the interest rate for credits and money digests, revalorization of state bonds, etc.

The paper presents an analysis of the formation of indexes of prices for goods and consumption services in the process of transformation of the Polish economy in the context of the influence exerted by changed prices and incomes. The effect of a system transformation process is passing from the economy of charges ta the consumers market. Competition growing an the side of the supplies contributed ta the lowered rate of inflation and improved attractiveness of the after. New possibilities are created of rationalisation of the behaviour of housemaids, also in file sphere of budget management.

[20] P. Samuelason, *Zasady analizy ekonomicznej*, PWN, Warszawa 1965, s. 114.

[21] B. Górecki, *Ekonomika gospodarstwa domowego*, IHWiU, Warszawa 1979, s. 21.